

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า โดยจะได้นำแนวทางที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะหรือให้ความคิดเห็น นำไปบริหารวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้ศึกษา คือ

ด้านวัตถุประสงค์การบริหาร ด้านโครงสร้างการบริหาร ด้านภารกิจของการบริหารวัด 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ถือว่าเป็นประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ซึ่งได้รับการพิจารณาจากประธานที่ปรึกษาให้ความคิดเห็นในการเลือกผู้เชี่ยวชาญจำนวน 22 ท่าน โดยผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดนั้นเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจการพระศาสนา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ประกอบไปด้วยแบบสอบถาม 3 ฉบับ ดังนี้

1. แบบสอบถามปลายเปิดที่เป็นประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า จำนวน 8 ข้อ ซึ่งแบบสอบถามนี้ในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในลักษณะกึ่งโครงสร้างในรอบที่ 1 จำนวน 3 คน แต่ผู้เชี่ยวชาญอีก 19 คนนั้น ใช้วิธีการให้เขียนตอบลงในแบบสอบถามปลายเปิดที่ส่งไปให้

2. แบบสอบถามความคิดเห็นชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยให้เนื้อหาสาระครอบคลุมเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ซึ่งแบบสอบถามรอบนี้มีข้อกระทงคำถามจำนวนทั้งสิ้น 68 ข้อ

3. แบบสอบถามในฉบับที่ 3 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับเช่นเดียวกัน แต่ได้เพิ่มการแสดงตำแหน่งข้อมูลมัธยฐานและค่าพิสัยควอร์ไทล์ของแต่ละข้อคำถามที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามในรอบที่ 2 การแสดงตำแหน่งค่ามัธยฐานที่มีค่าตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไปนั้น เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้รับทราบความคิดเห็นของกลุ่มและการแสดงค่าพิสัยควอร์ไทล์นั้น เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้รับทราบความสอดคล้องกันของคำตอบของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งในแบบสอบถามรอบที่ 3 นี้ ได้แสดงให้เห็นคำตอบของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนกำกับไว้ด้วย เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาทบทวนคำตอบของตนเองอีก

ครั้งหนึ่ง โดยการเปรียบเทียบจากคำตอบของกลุ่ม และคำตอบของตนเอง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญอาจจะเปลี่ยนแปลงคำตอบหรือยืนยันคำตอบเดิมก็ได้ แต่ถ้าคำตอบเดิมของผู้เชี่ยวชาญอยู่นอกพิสัยระหว่างควอร์ไทล์ของกลุ่ม ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญช่วยแสดงเหตุผลประกอบในข้อนั้น ๆ ไว้ด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยการคำนวณหาค่ามัธยฐาน และคำนวณหาค่าพิสัยระหว่างควอร์ไทล์ของแต่ละข้อความ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ที่สอดคล้องกัน (consensus) มาสรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ตามกรอบแนวความคิดที่ได้กำหนดไว้ จากนั้นนำเสนอเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้าพบว่า

1. วัตถุประสงค์การบริหาร รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า พบว่า มีวัตถุประสงค์การบริหารวัดเพื่อพัฒนาพระภิกษุ สามเณร ให้มีความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัย การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ การจัดระเบียบการบริหารคณะสงฆ์การเงินและกิจการภายในวัด ซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องมีวิสัยทัศน์ในการบริหารและจัดการวัด
2. โครงสร้างการบริหาร รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า พบว่า โครงสร้างการบริหารวัด จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงการบริหารวัดเป็นแบบมีส่วนร่วม โดยการกระจายอำนาจให้พระภิกษุ สามเณร ข้าราชการ พระวินัยธรและคณะวินยาธิการ ได้มีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการวัด เป็นการช่วยเหลือเจ้าอาวาสให้ปฏิบัติภารกิจของสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ภารกิจ รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า พบว่า ภารกิจของเจ้าอาวาสในการจรรโลงพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นภารกิจอันยิ่งใหญ่ ดังนี้
 - 3.1 การปกครอง จำเป็นต้องมีพระธรรมวินัยเป็นกฎหมายในการปกครองคณะสงฆ์ เคารพและปฏิบัติตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎมหาเถรสมาคม กำหนดบทลงโทษพระภิกษุ สามเณร และมีวาระการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการ
 - 3.2 การศาสนศึกษา เป็นสิ่งสำคัญในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาสงฆ์และการกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึง แผนกธรรม – บาลี และสามัญศึกษา การจัดตั้งองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การใช้เทคโนโลยีและภาษาธรรมะที่ประยุกต์เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน
 - 3.3 การศึกษาสงเคราะห์ ให้วัดจัดการศึกษาสงเคราะห์ให้เด็กและเยาวชน

เสมอภาคทั่วกัน ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ฝึกอาชีพ ปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนา ถวายเป็นพุทธบูชาพระสังฆาธิการที่ทำหน้าที่ครูผู้สอน

3.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระภิกษุ สามเณร เป็นศาสนทายาทที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศและต่างประเทศ ต้องรู้จักซึ่งถึงพระธรรมวินัย เทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดตั้งกองทุนเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรัฐต้องให้การสนับสนุนงบประมาณ

3.5 การสาธารณูปการ จำเป็นต้องบูรณะปฏิสังขรณ์และพัฒนาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ให้คงรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมเดิมและถวายเป็นพุทธบูชาเจ้าอาวาสในการควบคุมดูแลศาสนสถาน

3.6 การสาธารณสงเคราะห์ จำเป็นต้องเป็นผู้นำในการจัดระเบียบสังคม ให้เงินทุนแก่ประชาชนในรูปสหกรณ์

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้าได้ใช้วิธีการวิจัยแบบเทคนิคเดลฟายซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการวิจัยในอนาคต (futures research) ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายโดยการศึกษาวิจัยใน ครั้งนี้ เพื่อการศึกษาประเด็นความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ว่าควรจะมีลักษณะเช่นไรอันจะก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่วัดแก่พระศาสนาในอนาคต และเพื่อให้การอภิปรายผลมีความชัดเจนถูกต้อง และน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจึงได้นำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในรอบสุดท้ายของการวิจัยเป็นหลักในการอภิปราย และได้อ้างอิงข้อมูลประกอบเพื่อยืนยันผลที่ได้รับจากการวิจัยให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น โดยได้เรียงลำดับดังต่อไปนี้ คือ

1. วัดอุประสงค์การบริหารวัด จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเสนอวัดอุประสงค์ที่มีความสำคัญอันดับแรกคือ เพื่อให้มีการพัฒนาพระภิกษุ สามเณรในด้านความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัยและนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งนี้เป็นเพราะความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นกิจที่สำคัญหากภิกษุไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัยให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะทำให้ประพฤติดิบปฏิบัติผิด สอดคล้องกับเสฐียรพงษ์ วรรณปก (2545) กล่าวว่า ที่พระสงฆ์ขาดมาก ๆ ก็คือ ระบบสิกขา (ศึกษา) หรือระบบฝึกฝนอบรม พระเณรไม่ได้รับการศึกษา ไม่ได้รับการฝึกฝน ไม่ได้ขัดเกลา จึงไม่รู้พระธรรมวินัย เมื่อไม่รู้พระธรรมวินัย จึงปฏิบัติวิปริตไปต่าง ๆ สร้างความมัวหมองเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนา

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาความรู้ให้กับพระภิกษุสามเณร และจากสถิติการสอบนักธรรม
 สนามหลวงปี 2543 มีพระภิกษุสามเณรส่งรายชื่อเข้าสอบ 202,614 รูป ขาดสอบ 73,826 รูป
 คงสอบ 128,788รูป สอบได้ 83,492 รูป สอบตก 45,296 รูป ส่วนบาลีสนามหลวงปี 2544
 มีพระภิกษุสามเณร ส่งรายชื่อเข้าสอบ 41,354 รูป ขาดสอบ 16,065 รูป คงสอบ 25,289 รูป
 สอบได้ 6,120 รูป สอบตก 19,169 รูป จากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่า ทั้งผู้ขาดสอบและสอบตกนั้นมี
 จำนวนมากเกินครึ่งของผู้ส่งรายชื่อเข้าสอบ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความใส่ใจ
 ในการศึกษา พัฒนาความรู้ให้กับพระภิกษุสามเณร สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
 พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม 2535 มาตรา 37 ข้อที่ 3 ระบุว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้ คือ เป็นธุระใน
 การศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ
 ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2526, หน้า 105 -106) พบว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการจัดการศึกษา
 พระปริยัติธรรม การศึกษาระดับอุดมศึกษาและการศึกษาในลักษณะอื่น ๆ สำหรับพระภิกษุ
 สามเณรและประชาชน ซึ่งนักวิชาการอย่างพระสุธีวรญาณ (2544) ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า จะต้อง
 สอนแบบพุทธะ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา รวมทั้งศึกษาถึงพระไตรปิฎก และยกย่องพระที่ศึกษาดี
 ผลการวิจัยในครั้งนี้ยังพบอีกว่า วัตถุประสงค์การบริหารภาระงานหนึ่ง คือ เพื่อพัฒนาให้
 วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นแหล่งการเรียนรู้และคุณธรรมจริยธรรม โดยจัดสภาพวัดให้สะอาด
 ร่มรื่น เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาศึกษาและแสดงความคิดเห็นเพื่อสร้างศรัทธาให้กับ
 ชุมชน ฉะนั้น วัดจึงต้องพัฒนาด้านศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ศาสนบุคคล และศาสนธรรมให้เป็น
 แหล่งการเรียนรู้ และการปฏิบัติ ศาสนกิจในวัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดระเบียบการบริหาร
 คณะสงฆ์ การเงิน กิจกรรมภายในวัด ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา (2540 ข) กล่าวว่า
 เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองวัด จะมีบทบาทสำคัญในการบริหารและจัดการให้วัดเป็นศูนย์กลาง
 ชุมชน สอดคล้องกับพระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2513, หน้า16) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดไว้ว่า
 เป็นสถานศึกษา ฝึกอบรมทางศิลปวัฒนธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งปลูกฝัง
 คุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เข้ามาศึกษาศีลธรรม ตรงกับคำสัมภาษณ์ของวศิน อินทสระ (2539)
 กล่าวว่า กิจกรรมของวัดนอกจากจะแก้ปัญหาความทุกข์ของชาวบ้าน ควรตั้งชมรมธรรมะสำหรับ
 เยาวชนให้เป็นคนดี จากงานวิจัยของกองแผนงาน กรมการศาสนา (2540 ข) พบว่า จากการที่ได้
 ศึกษาประวัติเจ้าอาวาสที่ประสบความสำเร็จในการบริหารวัด ท่านบริหารวัดโดยการพัฒนา
 สถานที่บริเวณวัดให้สวยงาม ในวัดมีความร่มเย็น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ที่ต้องการ
 ความสงบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540, หน้า13) พบว่า
 ลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาในตอนต้นพุทธกาลเป็นป่าหรือสวน เหมาะที่จะเป็นวัด

เนื่องจากเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีต้นไม้ร่มรื่นเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรทางจิต

ผลการวิจัยครั้งนี้ยังพบอีกว่า เจ้าอาวาสควรมีวิสัยทัศน์ในการบริหารวัด ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เจ้าอาวาสในฐานะผู้บริหารจะต้องทันกับการเปลี่ยนแปลง สามารถบริหารวัดให้สอดคล้องกับชุมชนหรือสังคม ซึ่งสอดคล้องกับศุภกุล เกียรติสุนทร (2537, หน้า 17) พบว่า กิจกรรมของวัดที่เลื่อมใสศรัทธา คือ กิจการต่าง ๆ ด้านศาสนา ซึ่งเจ้าอาวาสต้องรู้จักพัฒนาตนเอง และศาสตร์สาขาอื่น ๆ ที่จำเป็น ต้องรอบรู้งาน รอบรู้ชุมชน รอบรู้วิชาการ รอบรู้ในสถานการณ์ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มองกว้าง ก้าวไกล ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (อ๋างถึงใน พระพิจิตรธรรมพาที, ม.ป.ป., หน้า 7) กล่าวว่า ผู้นำจะต้องรู้จักมองกว้าง มีวิสัยทัศน์ไม่คับแคบ คิดไกล คิดถึงโอกาสวันเวลาและอนาคตข้างหน้า ใฝ่สูง มุ่งดี ทำดี คือ ใฝ่ในธรรมความถูกต้อง จึงต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถคิดในเชิงเหตุ ปัจจัย และสอดคล้องกับ อำนวย วีรวรรณ (อ้างถึงใน วันทนา เมืองจันทร์, 2542, หน้า 1) กล่าวว่า คุณลักษณะที่จำเป็นของผู้บริหารและ ผู้นำที่ประสบความสำเร็จก็คือ วิสัยทัศน์ ซึ่งจะช่วยให้คาดคะเนและให้ประโยชน์จากการคาดคะเนได้ดีกว่าผู้อื่น จากการที่มองเห็นอนาคตได้ชัดเจน ทำให้สามารถเตรียมการแก้ปัญหาและเตรียมการดำเนินงานอย่างได้ผล มิใช่คอยแก้ปัญหาอย่างเดียว

จากข้อค้นพบในงานวิจัยนี้เสนอว่า ควรมีคณะกรรมการตรวจสอบการเงินของวัด ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการเงิน ของวัดแต่ละวัดควรมีคณะกรรมการตรวจสอบการเงินเพื่อป้องกัน ความเสื่อมเสียอันจะเกิดกับผู้บริหาร (เจ้าอาวาส) ตามมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 จึงได้กำหนดให้มีไวยาวัจกร หมายถึง คนที่สถิตผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่...ดูแลเกี่ยวกับเงินของวัด ซึ่งการดูแลเกี่ยวกับการเงิน ของวัดนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้าจัดการไม่ดีก็จะทำให้เกิดความเสื่อมเสียให้แก่วัด แก่เจ้าอาวาส สอดคล้องกับงานวิจัยกองแผนงาน กรมการศาสนา (2540 ข) ได้ศึกษาเรื่องเจ้าอาวาสที่ประสบความสำเร็จในการบริหารของพระครูประภัศร์วิริยคุณ เกี่ยวกับการเงินของวัด ท่านจัดคณะกรรมการ ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับเงินบริจาคเพื่อพัฒนาวัดและถือว่า เรื่องการเงินจะต้องทำให้ถูกต้อง

2. โครงสร้างการบริหาร จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเสนอโครงสร้างการบริหารที่มีความสำคัญอันดับแรก คือ การบริหารวัดแบบมีส่วนร่วมโดยใช้หลักเมตตาและยุติธรรม จะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะหลักธรรมทางพุทธศาสนากำหนดไว้ ผู้บริหารคือเจ้าอาวาสจะต้องมีธรรมของ ผู้บริหารคือ เว้นจากอคติ 4 คือ ลำเอียงเพราะรัก, เพราะโกรธ, เพราะหลง, เพราะกลัว และต้องมีพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา

จากหลักการดังกล่าว สามารถอธิบายได้ว่า ถ้าผู้บริหารมีธรรมะของผู้บริหาร การบริหารงานจะได้รับความร่วมมือร่วมใจจากพระภิกษุ สามเณร และชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมกิตติวงศ์ (2541, หน้า 129) กล่าวว่า ระบบการทำงานโดยให้ทุกคนเขามามีส่วนร่วมในทุกระดับและองค์กร จัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อวางแผนและปฏิบัติการกิจร่วมกัน เท่ากับเป็นการแลกเปลี่ยนทัศนคติและความคิดร่วมกันและที่สำคัญผู้บริหารจะต้องมีหลักธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพระพิจิตรธรรมพาที (ม.ป.ป., หน้า 163) ผู้บริหารนั้นจะต้องสุจริต บริสุทธิ์และยุติธรรม สอดคล้องกับเสฐียรพงษ์ วรรณปก (2545) กล่าวว่า เจ้าอาวาสเป็นพนักงานดูแลวัด ต้องปกครองดูแลลูกวัดด้วยเมตตาธรรมและยุติธรรม เป็นไปตามพระวินัยบัญญัติ

ผลการวิจัยยังพบว่า ควรมีการกระจายอำนาจโดยมอบหมายงานให้รองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสรับผิดชอบรวมทั้งบริหารโดยรูปคณะกรรมการและการติดตามผลงาน กำหนดให้มีพระวินัยธรและคณะวินยาริการเป็นผู้มีอำนาจเต็มในการดำเนินงาน ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการมอบหมายการงานให้ปฏิบัติจึงจำเป็นต้องกระจายอำนาจให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถคิดและตัดสินใจได้ เจ้าอาวาสต้องมอบอำนาจและหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540, หน้า 107) กล่าวว่า ในการกระจายอำนาจนั้นภายในวัดใดวัดหนึ่ง อาจมีรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสที่รูปก็ได้ตามความเหมาะสม มีหน้าที่บริหารและดูแลวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้เป็นการกระจายงานและกระจายอำนาจภายในวัด ทำให้การบริหารและการปกครองภายในวัดเป็นไป ด้วยดี ซึ่งสอดคล้องกับพระเมธีธรรมาภรณ์ (2539, หน้า 8) ได้กล่าวว่า การบริหารองค์กรชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้น แม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบราชการ ควรคิดระบบการปกครองที่มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับชู ชนะแก้วและคณะ (2543, หน้า 107) กล่าวว่า การบริหารในรูปแบบการกระจายอำนาจเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสมกับยุคสมัย การมีพระวินัยธรและคณะวินยาริการจึงเป็นการช่วยเหลือเจ้าอาวาสในการสอดส่องความประพฤติของพระภิกษุ สามเณร ให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งสอดคล้องกับ เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2545) กล่าวว่า เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นควรมีคณะวินัยธรผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ให้เป็นไปตามบทบัญญัติพระวินัย มีอิสระหน้าที่ในการพิจารณา

การกำหนดให้มีคณะกรรมการวัด ไวยาวัจกรเพื่อช่วยเหลือเจ้าอาวาส ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าถ้ามีไวยาวัจกรคอยช่วยเหลือ พระสงฆ์จะยุ่งเกี่ยวกับเงินและทองเป็นการผิดพระวินัย ซึ่งพระไตรปิฎก (เล่ม 1 ภาค 3 หน้าที่ 945) กล่าวว่า อนึ่ง ภิกษุใด รับกัฐี ให้รับกัฐี ซึ่งเงินและทองหรือยินดีทองเงินอันเขาเก็บไว้ให้กัฐี เป็นนิสัลลคฺยปาจิตตีย์ ด้วยเหตุนี้ในพระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 มาตรา 23 ข้อ 4 ไวยาวัจกร หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต และจะมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดได้ ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ ซึ่งเรื่องนี้ พุทธทาสภิกขุ (2537, หน้า 112) กล่าวว่า หน้าที่ในการเบิกจ่ายเงินนิตยภัตของไวยาวัจกรเกิดจากความพยายามของกรมการศาสนาที่จะเลี้ยงพระวินัยพุทธบัญญัติห้ามพระภิกษุรับเองหรือใช้ให้ผู้อื่นรับแทนซึ่งทองและเงินด้วยความยินดี ยึดถือเป็นของตน หากฝ่าฝืนต้องอาบัตินิสัคคีย ปาจิตตีย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรัฐวิทย์ ทองโอษฐ์ (2544, หน้า 43) พบว่า ไวยาวัจกรมีความเกี่ยวข้องกับเจ้าอาวาสอยู่ 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ ทำหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัตแทนเจ้าอาวาส และดูแลรักษาและจัดการผลประโยชน์ของวัดและพระศาสนา

3. ผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอรูปแบบการปกครองวัดใน 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ สามารถอภิปรายข้อค้นพบได้ดังต่อไปนี้

3.1 ด้านการปกครอง จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ทั้งนี้เพราะองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากำหนดให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นศาสดา ดังปรากฏในพระไตรปิฎก (เล่มที่ 10 ข้อที่ 141 หน้า 147) กล่าวว่า ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ป่าพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ก็ข้อนี้ พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใดเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเรา โดยกาลล่วงไปแห่งเรา จากหลักการทางพุทธศาสนาดังกล่าว สามารถอธิบายข้อค้นพบจากการวิจัยเป็นรายด้านได้ดังนี้ ในการปกครองสงฆ์ควรยึดหลักธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540, หน้า 21) ได้วิเคราะห์เหตุที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมของพระสงฆ์ พระสงฆ์มาจากบุคคลต่างฐานะ ต่างเชื้อชาติและวรรณะ การมาอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันจึงจำเป็นต้องมีวินัยเป็นกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมสงฆ์นั้นเป็นไปในทางเดียวกัน มีความสวยงาม น่าเลื่อมใสศรัทธาของบุคคลทั้งหลาย และในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ยังต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบเพิ่มเติมจากพระวินัยอีก ดังที่พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธัมมจิตโต) (2539, หน้า 71) กล่าวว่า พระสงฆ์ทั่วไปนอกจากต้องอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยอันเป็นกฎหมายโดยตรงของตนแล้ว ยังต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย คณะสงฆ์ ซึ่งฝ่ายอาณาจักรกำหนดขึ้น รวมทั้งกฎหมายและจารีตประเพณีของบ้านเมืองอีกด้วย ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2526, หน้า ก)

กล่าวว่า พวกภิกษุเรา เป็นหมู่ที่ตั้งโดยหลักฐาน มีกฎหมายและขนบธรรมเนียมเป็นเครื่องปกครอง เหมือนหมู่อันตั้งเป็นหลักฐานอื่น ๆ กฎหมายและขนบธรรมเนียมของพวกภิกษุเรา นี้ เรียกว่า พระวินัย เป็นคู่กับพระธรรมอันเป็นข้อปฏิบัติทางใจ รวมทั้ง 2 อย่างนี้ เป็นพระศาสนา เรียกโดยชื่อว่า พระธรรมวินัย

ผลการวิจัยยังพบว่า พระภิกษุ สามเณร ต้องเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามพระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นประมุขสูงสุดฝ่ายศาสนจักรและระเบียบ กฎ ข้อบังคับของ มหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 หมวด 1 มาตรา 8) กล่าวว่า สมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์และทรงตรา พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และหมวด 7 มาตรา 44 ทวิ กล่าวว่า ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้าย สมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำ ทั้งปรับ และในส่วนของพระสังฆาธิการ หมวด 4 ข้อ 44 พระสังฆาธิการต้องเชื่อเพื่อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สังวรและปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

ให้มีมาตรการที่ป้องกันการกระทำผิดของภิกษุ ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า เมื่อพระภิกษุ สามเณร กระทำผิดพระธรรมวินัย จึงต้องมีการลงโทษ เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันอัน ศักดิ์สิทธิ์ การลงโทษตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มหาเถรสมาคมตรากฎ ไว้ดังนี้ ...ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศและข้อ 3 ในกรณีที่พระภิกษุรูปใดประพฤติล่วง พระธรรมวินัยเป็นอาชญา...มหาเถรสมาคมมีอำนาจสั่งให้ภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้และ พระมหาเสริมชัย ชัยมังคโล (2539, หน้า 189) กล่าวว่า กรรมการสงฆ์ทำหน้าที่วินัยธร ดูแลวัตร ปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและศีล หากมีอธิกรณ์เกิดขึ้นก็ให้สามารถดำเนินการระงับได้โดยพลันไม่ปล่อยให้ปัญหาลุกลามใหญ่โต และเรื่องอธิกรณ์นี้เป็นกิจของสงฆ์ โดยดังปรากฏในพระไตรปิฎก (เล่มที่ 8 ข้อที่ 1,076 หน้า 670) มีความว่า สงฆ์ประชุมกัน ณ ที่นั้น เพื่อประโยชน์ที่จะช่วยกันวินิจฉัยเพื่อประโยชน์ที่จะพิจารณา เป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรม คือ เพื่อประโยชน์ที่ทราบ ว่า อธิกรณ์นั้นได้วินิจฉัยถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540, หน้า 101) กล่าวว่า การระงับอธิกรณ์นั้นเป็น กิจกรรมหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้กระทำการเป็นการสงฆ์ ไม่ให้สื่อมวลชนหรือบุคคลหรือ องค์กรใดองค์กรหนึ่งเข้ามากระทำแทน เพราะบุคคลหรือองค์กรเหล่านั้นไม่ได้เป็นสงฆ์และไม่รู้ หลักพระธรรมวินัยอย่างละเอียดลึกซึ้งดีพอ อันจะก่อให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์

ต้องอาบัติหรือถูกกล่าวหาว่าต้องอาบัติ คณะสงฆ์ต้องรับระงับอธิกรณ์นั้นให้ถูกต้องตามพระวินัย โดยเร็ว มิเช่นนั้นจะเป็นเหตุให้เสื่อมวาลชนต่าง ๆ เข้าไปขุดคุ้ย เสนอข่าวออกไป ทำให้เกิดความเสียหายขึ้นต่อวัด คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา

3.2 ด้านการศาสนศึกษา จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาสงฆ์ แผนกธรรม – บาลี ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันความต้องการของสังคมกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาของสงฆ์ โดยเฉพาะแผนกสามัญศึกษา จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศาสนา ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) (กรมการศาสนา, 2540 ค, หน้า 3 - 4) กล่าวว่า ส่งเสริมการศึกษาสงฆ์อย่างกว้างขวาง และทั่วถึง ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ โดยมุ่งเน้นพัฒนา คุณภาพให้สูงขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) กล่าวว่า ให้มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของพระภิกษุสามเณร โดยการปรับปรุงหลักสูตรสายปริยัติธรรมและสายสามัญศึกษา โดยการจัดการศึกษาให้กระจายอย่างทั่วถึงแก่พระภิกษุ สามเณร จากหลักการดังกล่าวสามารถอธิบายข้อค้นพบจากการวิจัยเป็นรายด้านได้ดังนี้ การปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาสงฆ์ รวมทั้งให้พระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37(3) กำหนดให้ เจ้าอาวาสเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งสอดคล้องกับ ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ (2526, หน้า 105 -106) พบว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม การศึกษาระดับอุดมศึกษา และการศึกษาในลักษณะอื่น ๆ สำหรับพระภิกษุสามเณร สอดคล้องกับมณัส ภาควุมิ และคณะ (2540) พบว่า การจัดการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สามารถตอบสนองนโยบายขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ ช่วยให้พระภิกษุสามเณรได้รับโอกาสทางการศึกษา ฉะนั้นพระภิกษุ สามเณรทุกรูปเมื่อบวชเข้ามาแล้วจะต้องศึกษาปฏิบัติทุกรูป ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ (2538) กล่าวว่า พระสงฆ์ผู้เข้ามาบวช ไม่ใช่บวชเล่น ต้องบวชเพื่อศึกษา เพื่อปฏิบัติ เพื่อปรับตนเองให้เป็นสมาธิปฏิญญ มีความเห็นถูกต้องตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (2539) กล่าวว่า สังคมของพระสงฆ์ก็มุ่งเน้นไปเพื่อการศึกษาของพระสงฆ์ โดยให้จุดประสงค์ของการบวชก็เพื่อศึกษาในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อใดที่ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ก็ต้องศึกษาอยู่ตราบนั้น สอดคล้องกับพระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) (ม.ป.ป., หน้า 22 - 23) กล่าวว่า เมื่อบวชเป็นพระแล้วก็ต้องถือการเรียนเป็นสำคัญในเบื้องต้น สมกับคำว่า "บวช – เรียน" ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาจรรยา สุทธิญาโณ (2539, หน้า 4) กล่าวว่าจะต้องพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ทักษะและความเข้าใจในหน้าที่ ปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ให้สัมพันธ์

กับวิถีชีวิต การใช้เทคโนโลยีและภาษาธรรมชาติเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน พระภิกษุผู้ทำหน้าที่ การสอนจะต้องพัฒนาการสอนด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการอย่าง ชาญ นภาโชติ (2545) กล่าวว่า พระสงฆ์เรานั้นจะต้องมีความรู้ทางธรรมและทางโลกเป็นอย่างดี จึงสามารถทำหน้าที่ครูสอนหรือหน้าที่เผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การจะมีความรู้ดีจะต้อง หมั่นศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา และควรมีมาตรการสำหรับผู้ที่ไม่สนใจการศึกษา ส่วนหลักสูตร นั้นควรมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศุภดิ วิถีธรรมศักดิ์ (2544, หน้า 90) พบว่า พระภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนพระปริยัติธรรมและวิชาสามัญ ควรได้รับการพัฒนาความรู้ และการผลิตสื่อต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนให้ทันสมัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ มานี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคณะ (2540, หน้า 56) พบว่า วิธี การสอนที่พระสงฆ์ใช้มีหลายรูปแบบและต้องรู้วิธีการสื่อให้ประชาชนเข้าใจธรรมะ ต้องรู้จักเลือก ใช้อุปกรณ์ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เหมาะกับคนฟังกับกาลเวลา

3.3 การศึกษาสงเคราะห์ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการ ศึกษาสงเคราะห์โดยให้ยึดหลักการช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งใน ระบบและนอกระบบการศึกษาของรัฐ เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมี ความสุขและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ (ฐ ชนะแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 10) จากหลักการดังกล่าว สามารถอธิบายข้อค้นพบจากการวิจัยเป็นรายด้านซึ่งเกี่ยวกับการสนับสนุน งบประมาณการบริหารศูนย์ การพัฒนาหลักสูตร ภิกษุผู้ทำสอนในการศึกษาสงเคราะห์ ดังนี้ว่า วัดทุกวัดที่มีความสามารถควรจัดการศึกษาสงเคราะห์เด็กและประชาชนซึ่งเป็นการช่วยเหลือ สังคมโดยมีพระสงฆ์เข้ามามี บทบาทพร้อมกับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาปัญญา สุขสงค์ (2541, หน้า 6) กล่าวว่า พระสงฆ์ไม่มีบทบาทเฉพาะการพัฒนาจิตใจเท่านั้น แต่มีบทบาทด้าน การพัฒนาวัตถุไปพร้อมกันด้วย เช่น พระสงฆ์แก้ปัญหาของสังคม ในการแก้ปัญหาด้วยโอกาส ทางการศึกษา โดยการจัดการศึกษาสงเคราะห์ แก้ปัญหาความยากจน โดยการอบรมวิชาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฐ ชนะแก้ว และคณะ (2543, หน้า 87) พบว่า ทุกคนในชุมชนควรมี ส่วนร่วมในการสร้างระบบการบริหารขึ้นมาเองได้ รัฐและเอกชนควรให้ความร่วมมือเพื่อการ ศึกษาสงเคราะห์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและถ้าจะให้ได้ผลมากยิ่งขึ้นควรให้ความรู้แก่เจ้าอาวาส และรัฐควรสนับสนุนงบประมาณ เพื่อให้วัดจัดการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่เด็ก เยาวชนและ ประชาชนอย่างเสมอภาคทั่วกัน โดยการให้วัดจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ศูนย์ศึกษา พุทธศาสนาวินวาทิตย์ ศูนย์ฝึกวิชาชีพ เมื่อวัดมีศักยภาพและความพร้อมในด้านอาคารสถานที่ งบประมาณ บุคลากร สื่อ กระบวนการเรียนการสอน จึงควรให้การสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติม

ซึ่งสอดคล้องกับ สมบัติ สะเกต (2543) กล่าวว่า ในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา โรงเรียนต้องการความช่วยเหลือในด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ การจัดหาเอกสาร และสิ่งพิมพ์ ที่เกี่ยวข้องกับการสอน สอดคล้องกับ กมล รอดคล้าย และคณะ (2539, หน้า 91) กล่าวว่า การดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ และสอดคล้องกับมานพ เมธิโยธิน (2542) พบว่า ปัญหาการดำเนินงานในศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ ในวัด ขาดงบประมาณการปรับปรุงหลักสูตรศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งเน้นการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โดยเป็นหลักสูตรที่เน้นการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา สอดคล้องกับ อารุง จันทวานิช (2539, หน้า 6) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรพื้นฐาน ให้มีการเรียนการสอนคุณธรรม จริยธรรม และสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกวิชา จึงเป็นการปลูกฝังที่จริงจังและต่อเนื่อง คือให้เกิดพฤติกรรมใหม่ที่ดียิ่งขึ้น เช่น การพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ และสอดคล้องกับ วิชัย ต้นศิริ (2544, หน้า 23) กล่าวว่า ปัจจุบันระบบการเรียนการสอนในวัด จัดการศึกษาให้เด็กก่อนเกณฑ์หรือเด็กอนุบาล พระภิกษุ สามเณรจึงมีบทบาทเข้ามาอบรมเด็กมากยิ่งขึ้น พระภิกษุ สามเณรที่ทำหน้าที่เป็นครูผู้สอน จึงควรได้รับการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการพัฒนาบุคลากรทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการอย่างสนั่น ไชยานุกุล (2544) กล่าวว่า เมื่อพระต้องเข้าไปมีส่วนในการจัดการ ควรมีความรู้ทางโลกและทางธรรม และควรปลูกฝังศีลธรรมเข้าไปในตัวของเด็กและพระควรมีบทบาทให้มากกว่านี้ ซึ่งสอดคล้องกับ ศุภดี วิถีธรรมศักดิ์ (2544, หน้า 90) กล่าวว่า การส่งเสริมครูสอนที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการสอน การผลิตสื่อต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน ควรได้รับการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง

3.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่โดยให้ยึดคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ทรงตรัสไว้ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก (เล่มที่ 4 ข้อที่ 32 หน้า 36) พระองค์ทรงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปคือภิกษุในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี จากหลักการทางพุทธศาสนาดังกล่าว สามารถอธิบายข้อค้นพบจากการวิจัย ซึ่งผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวเสนอให้มีการประชาสัมพันธ์ เผยแผ่หลักธรรมผ่านสื่อมวลชนและเทคโนโลยีสารสนเทศ ฝึกอบรมพระธรรมทูตและกองทุนเผย

แม่ศาสนา อันเป็นกิจที่สำคัญที่พระภิกษุ สามเณรซึ่งเป็นศาสนาทายาทพึงทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นการดำเนินตามโอวาทที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ซึ่งสอดคล้องกับธีรวิมล ทองโอษฐ์ (2544, หน้า 44) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนกิจของสงฆ์โดยการพูด การใช้สื่ออุปกรณ์ และการทำเป็นตัวอย่าง การเผยแผ่แต่ละวิธีจะได้ผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับตัวผู้เผยแผ่ ข้อมูลในการนำเสนอและความเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้เผยแผ่ และพระภิกษุสามเณรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจหลักพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการอย่าง ชาญ นภาโชติ (2545) ว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันจะรอให้คนเข้ามาวัดเพื่อฟังธรรมนั้นไม่ได้แล้ว ควรจะต้องออกไปเผยแผ่ข้างนอกวัดเป็นการชักชวนให้คนเข้ามาปฏิบัติธรรมในวัดและเป็นการเผยแผ่ในเชิงรุก เพราะการเผยแผ่ในแนวรุกนี้ตรงกับที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำไว้แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมาณี ไชยธีรานวัฒน์ศิริ (2542, หน้า 8) พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศที่ยังไม่มีพระพุทธศาสนา เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความมั่นคงในพระพุทธศาสนาและการจัดตั้งกองทุนเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของพระภิกษุสามเณรที่ออกไปปฏิบัติศาสนกิจ เป็นสิ่งที่คณะสงฆ์ควรจัดตั้งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ไพบุลย์ เลียงก้อง (2544 อ้างถึงใน ชู ชนะแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 99) กล่าวว่า หากมีกองทุนสะสมไว้จะทำให้ดำเนินการได้อย่างสบายหรืออีกแนวทางหนึ่ง เงินดอกผลหลายรายการที่กรมการศาสนาเป็นเจ้าของอยู่ น่าจะช่วยเหลือได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ชู ชนะแก้ว และคณะ (2543, หน้า 99) กล่าวว่า ควรสนับสนุนการทอดผ้าป่า จัดตั้งกองทุนโดยระดมทุนจากภาคเอกชนหรือ ถ้าวัดที่ฐานะดีอาจตั้งกองทุนให้ รวมทั้งสร้างเครือข่ายต่าง ๆ ให้สามารถช่วยซึ่งกันและกันได้ นอกจากนี้ รัฐต้องให้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับชัยอนันต์ สมุทวณิช (2543, หน้า 1-5) กล่าวว่า ระบบการบริหารจัดการงบประมาณเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในเรื่องประสิทธิภาพประสิทธิผลความเท่าเทียมกัน ดังนั้นจะต้องมีวิธีการบริหารเงินงบประมาณเพื่อสร้างความเท่าเทียมกัน ทั้งนี้โดยแบ่งงบประมาณด้านต่าง ๆ ให้ชัดเจน

3.5 การสาธารณูปการ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณูปการโดยให้ยึดหลักการดำเนินงานเกี่ยวกับการดูแลรักษาวัด ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ ๆ การก่อสร้าง ภิกษุผู้อำนวยกาการก่อสร้างต้องขวนขวายว่า ทำไฉนหนอวิหารจึงจะสำเร็จได้เร็ว ต้องซ่อมสิ่งที่หักพัง จากหลักการดังกล่าวสามารถอธิบายข้อค้นพบจากการวิจัยเป็นรายด้านได้ดังนี้ คือ เน้นการบูรณะปฏิสังขรณ์เพื่ออนุรักษ์โบราณสถานของวัด การก่อสร้างอาคาร เสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัด ควรเน้นการ

ประหยัด มั่นคง สวอยงามและเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เช่น เขตพุทธาวาส สังฆาวาส รวมทั้งการทำให้วัดเป็นสถานที่ให้บริการและเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนและชุมชน ตลอดจนการรักษาวัฒนธรรมและอนุรักษ์ศิลปโบราณสถาน ดังที่พระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540, หน้า 31) จากข้อมูลที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎก จึงได้สรุปลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพอสรุปได้ว่า วัดนั้นควรมีลักษณะเป็นส่วนป่า การคมนาคมสะดวก ไม่ไกลจากหมู่บ้านหรือชุมชนมากนัก ไม่พลุกพล่านด้วยผู้คน เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม สิ่งก่อสร้างเป็นสัดส่วน มีความสงบร่มเย็น มีต้นไม้ให้ความร่มรื่น ซึ่งสอดคล้องกับที่พระราชธรรมนิเทศ (2539) ได้พูดถึงวัดในพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ว่า สภาพแผนผังภายในวัดจะต้องมีความชัดเจนในการใช้ประโยชน์ มีการแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ในเขตพุทธาวาสต้องเน้นในเรื่องของความสงบเจริญวิปัสสนา ส่วนในเขตสังฆาวาส เป็นเรื่องการศึกษาเล่าเรียน การอยู่อาศัย การบูรณะปฏิสังขรณ์และพัฒนาอาคารเสนาสนะ ซึ่งเป็นศาสนสถานที่สุดโทรม ให้มีสภาพสวยงาม มั่นคง เพื่อเป็นที่ปฏิบัติกิจของสงฆ์ ให้คงศิลปสถาปัตยกรรมเดิม ซึ่งสอดคล้องกับพระสุธีวรญาณ (2544) ได้พูดถึงการสาธารณูปการว่า การก่อสร้างต่อไปควรเป็นเรื่องของการใช้ประโยชน์ ไม่ใช่หุรหว่า ทำแบบเรียบง่าย วัสดุควรคงทน ควรอนุรักษ์ทรงไทยเอาไว้ แบบสร้างควรเน้นการอยู่แบบสบายใจ ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการอย่าง จำนงค์ ทองประเสริฐ (2544) ได้พูดถึงเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า พระต้องรู้เรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม โบราณคดี ควรรู้อย่างน้อยก็ควบคุมดูแลการก่อสร้างได้ อย่าสร้างเพื่อบารมีตนเอง การก่อสร้างควรทำให้มีระเบียบ อนุรักษ์ของเก่าเอาไว้ และควรทำให้มีแบบแปลนแผนผัง ซึ่งสอดคล้องกับศุภดี วิถีธรรมศักดิ์ (2544, หน้า 91) กล่าวว่า อาคารเสนาสนะและถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม ต้องดำเนินการบูรณะ จึงควรร่วมมือกับคณะสงฆ์จัดทำแผนพัฒนาศาสนสถาน ให้เป็นรูปธรรม ชัดเจนและตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการขอเงินอุดหนุนบูรณะวัด พ.ศ. 2523 กล่าวว่า วัดที่มีอาคารเสนาสนะชำรุด ทรุดโทรม จำเป็นต้องบูรณะหรือก่อสร้างใหม่ ให้วัดเสนอขอเงินอุดหนุนบูรณะและปฏิสังขรณ์วัด นอกจากนี้เจ้าอาวาสต้องมีความรู้ในการควบคุมดูแลศาสนสถาน การจัดทำแผนผังพัฒนาศาสนวัตถุศาสนสถาน สอดคล้องกับชู ชนะแก้ว (2543, หน้า 87) กล่าวว่า ควรให้ความรู้แก่เจ้าอาวาสในเรื่องของการก่อสร้าง

3.6 การสาธารณสงเคราะห์ จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญแนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์โดยให้การดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านจิตใจ และทางวัตถุอันไม่ขัดพระธรรมวินัยและสมณวิสัย เพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชน จากหลักการดังกล่าวสามารถอธิบายข้อค้นพบจากการวิจัยได้ดังนี้ว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเป็นผู้นำ

ในการจัดระเบียบสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในการปราบปรามยาเสพติด การตั้งศูนย์บรรเทาทุกข์ต่าง ๆ เป็นกิจส่วนหนึ่งที่วัดจะให้ความช่วยเหลือแก่สังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีรภูมิ ทองโอบฐ์ (2544, หน้า 37) พบว่า เจ้าอาวาสยังมีหน้าที่ในการจัดการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ แก่ประชาชน ในส่วนที่อยู่ในสมณะวิสัยที่จะทำได้ เช่น ให้ตั้งหน่วยการกุศลภายในวัด ได้แก่ ศูนย์ขจัดอบายมุข ศูนย์บำบัดยาเสพติดและอื่น ๆ เห็นได้ว่า เจ้าอาวาสยังมีหน้าที่ในการสงเคราะห์ชุมชนและประชาชนในเรื่องอื่น ๆ อีกมากมายตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนและชุมชนมีความเข้มแข็งและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระประภา กิจโกศล (2534) พบว่า พระสงฆ์ดำเนินการพัฒนาประชาชนในชนบท เน้นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก โดยจัดตั้งโครงการลด ละ เลิกอบายมุขและโครงการเสริมเพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น โครงการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก โครงการสหกรณ์ร้านค้า และโครงการออมทรัพย์ ประชาชนให้ความร่วมมือทุกโครงการ เนื่องจากเห็นว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อตนเองและหมู่บ้าน พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ การส่งเสริมเงินทุนแก่ประชาชนในรูปสหกรณ์ โดยมีคณะกรรมการวัดเป็นผู้บริหารและมีพระภิกษุให้การสนับสนุน ซึ่งการส่งเสริมอาจไม่ใช่เงินแต่อาจเป็นความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูสุภาจารวัฒน์ (2542, หน้า 38) กล่าวว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้นำชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชน เช่น การจัดตั้งร้านค้าสหกรณ์ให้พึ่งตนเอง กองทุนเงินให้ชาวบ้านกู้ยืม รวมทั้งจัดตั้งธนาคารชีวิตเพื่อปลดหนี้สินให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการอย่างพระสุธีรญาณ (2544) กล่าวว่า วัดควรจะส่งเสริมเงินทุน แต่ควรอยู่ในรูปสหกรณ์ช่วยเหลือประชาชน แต่พระอย่าจัดเองแต่ควรเป็นผู้ให้ความคิดแก่เขา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มาโนช ดันขวนิชย์ (2528, หน้า 19) พบว่า รูปแบบการพัฒนาควรเป็นรูปคณะกรรมการที่มีประชาชน ร่วมปรึกษาและให้ความคิดเห็น โดยมีพระสงฆ์อยู่ในฐานะที่ปรึกษาโครงการ

ข้อค้นพบจากการวิจัยประการสุดท้ายพบว่า วัดที่มีความสามารถด้านเงินทุนควรบริจาคให้มูลนิธิที่ดำเนินกิจการสงเคราะห์ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับไพฑูรย์ เสียงก้อง (2544 อ้างถึงใน ชู ชนะแก้ว และคณะ, 2543, หน้า 99) กล่าวว่า วัดที่ร่ำรวยในเมืองใหญ่ควรให้การสนับสนุนวัดที่จัดการศึกษาสงเคราะห์ในชนบท เหมือนโรงเรียนพี่โรงเรียนน้องของกรมสามัญศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นายชู ชนะแก้วและคณะ (2543, หน้า 89) พบว่า วัดที่มีฐานะดีควรส่งเสริมวัดที่มีฐานะด้อย สนับสนุนการทอดผ้าป่า ระดมทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ จัดตั้งกองทุนโดยภาคเอกชนหรือวัดที่มีฐานะดีอาจจัดตั้งกองทุนให้ สร้างเครือข่ายต่าง ๆ

ให้สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ รวมถึงการสาธารณสงเคราะห์ให้ชุมชน เช่น ศาลา โรงทาน
ทุนการศึกษา ฯลฯ ซึ่งกิจการเหล่านี้วัดที่มีความสามารถควรได้ช่วยกันเพื่อเกื้อกูลแก่สังคม ถ้าไม่
สามารถช่วยทางวัตถุได้ ก็ควรช่วยทางความคิด และอุดมคติของพุทธศาสนาเถรวาท เน้นเรื่อง
การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งปรากฏในพระพุทธรูปองค์ที่ว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย...
พวกเธอจงเพียรจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์..." (สุตฺตปิฎก ปุณฺณนาฎก, 2525)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้จากการวิจัยใน
อนาคตแบบเทคนิคเดลฟาย ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้ค้นพบนี้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บริหารวัด ที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา
กิจการของวัดได้ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1.1 ด้านวัตถุประสงค์การบริหาร ควรพัฒนาพระภิกษุสามเณรในด้านความรู้
ความเข้าใจในพระธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาด สงบ ร่มรื่น เป็นศูนย์กลางชุมชนและแหล่ง
การเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม การจัดระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ การเงิน และกิจการภายในวัด
เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ในการบริหารและจัดการวัด

1.2 ด้านโครงสร้างการบริหารวัด ควรใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม การกระจาย
อำนาจให้พระภิกษุ สามเณรปฏิบัติหน้าที่ ให้มีพระวินัยธรและพระวินยาธิการคอยดูแลความ
ประพฤติของพระภิกษุ สามเณร

1.3 ด้านภารกิจของวัดควรดำเนินการต่อไปนี้

1.3.1 การปกครองควรยึดหลักธรรมวินัย ปกครองแบบธรรมาธิปไตยโดยมี
สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของสงฆ์ และมีวาระการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือ
พระสังฆาธิการ

1.3.2 การศาสนศึกษา ควรปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาสงฆ์และการกระจาย
การศึกษาอย่างทั่วถึง ควรตั้งองค์การเผยแผ่ ภิกษุสามเณรต้องเรียนทุกรูป จัดการศึกษาให้
ทั่วถึงแก่ภิกษุสามเณร ควรใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน การศึกษาแผนกบาลีควรจัดสูงขึ้น
กว่าเดิม ยกย่องอภิธรรมศึกษาโดยมีการเทียบวุฒิให้

1.3.3 การเผยแผ่พุทธศาสนา ควรยึดหลักว่าพระภิกษุ สามเณรต้องทำหน้าที่
เผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศและต่างประเทศ ควรตั้งกองทุนการเผยแผ่ รัฐพึงจัด

งบประมาณให้แก่องค์กรทางพุทธศาสนา

1.3.4 การศึกษาสงเคราะห์ ควรสงเคราะห์เด็ก เยาวชน และประชาชน อย่างเสมอภาคทั่วถึง ปรับปรุงหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา ถวายความรู้แก่พระภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอน

1.3.5 การสาธารณูปการ การบูรณะวัดและปฏิสังขรณ์อาคารเสนาสนะ ควรเน้นการประหยัด มั่นคง และเป็นสัดส่วน สร้างวัดให้เป็นอารามโดยมีชาวบ้านร่วมมือร่วมใจ อบรมเจ้าอาวาสให้มีความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม มีคณะกรรมการสงฆ์ดูแลงานสาธารณูปการ จัดทำแผนผังการพัฒนาศาสนทั้ง 4 วัดควรก่อสร้างอาคารและเสนาสนะให้คงรูปแบบศิลปดั้งเดิม มีคณะกรรมการสงฆ์อนุมัติสร้างหรือรื้อถอนสิ่งที่ไม่เหมาะสม วัดร้างควรมีภิกษุอยู่ดูแล มีแผนงานที่ชัดเจนในการบูรณหรือสร้างใหม่,

1.3.6 การสาธารณสงเคราะห์ เจ้าอาวาสควรเป็นผู้นำในการจัดระเบียบสังคม วัดที่มีเงินทุนควรบริจาคให้มูลนิธิที่ดำเนินการสงเคราะห์ประชาชน วัดส่งเสริมเงินทุนแก่ประชาชน ในรูปสหกรณ์

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป จากผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ดังนี้คือ

- 2.1 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาเจ้าอาวาสในการบริหารและจัดการวัด
- 2.2 ควรศึกษาการพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมไทย
- 2.3 ควรการศึกษาพฤติกรรมและควบคุมความประพฤติของศาสนทายาทตามหลักพระธรรมวินัย
- 2.4 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาศาสนสถานในแนวทางของกรมการศาสนา